

(С. Кравченко, Г. Райбедюк, І. Стамбола, Г. Шипки та ін.) конкретизовано й прокоментовано важливі аспекти біографізму, художньої свідомості, психології творчості Юрія Липи, окреслено особливості реалізації визначальних особливостей його біографічного синергену як складника світоглядної позиції, естетики та етики буття.

Ключові слова: Юрій Липа, біографізм, синерген, автор, текст, національна ідентичність, художня свідомість, світоглядна позиція, інтенція.

Summary

Pogorelova Alla. Biographical synergy of Yuri Lypa in the light of modern research

The article raises a number of controversial issues of modern lipology. On the basis of various and multi-genre investigations of recent years (S. Kravchenko, G. Raibedyuk, I. Stambola, G. Shipka etc.) important aspects of biography, artistic consciousness, psychology of Yuri Lypa's work are concretized and commented, features of realization of defining features of his biographical synergy as a component of worldview, aesthetics and ethics of life.

Key words: Yuriy Lypa, biography, synergy, author, text, national identity, artistic consciousness, worldview, intention.

DOI 10.31909/2663-7103.2020-(7)-10

УДК 821.161.09-92

Галина Райбедюк

(м. Ізмаїл)

АНТРОПОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ДОКУМЕНТАЛІСТИКИ ІРИНИ КАЛИНЕЦЬ

Потреба перегляду національної історії та культурно-мистецького поступу українського народу й досі залишається вельми актуальною і для наукових досліджень, і для об'єктивних уявлень пересічних громадян про наше минуле, істинні цінності, здобутки в царині матеріальних і духовних вартощів його пасонаріїв. Означена проблема є нагальною для сьогодення з багатьох причин. Найважливіша з них – тривала фальсифікація радянською ідеологією подій і фактів, правдива оцінка яких виходила далеко поза межі монопольної офіційної позиції тоталітарної держави, що визначала усі сфери національного буття (політичну, соціально-економічну, освітньо-наукову, культурно-мистецьку, конфесійну тощо), активно й цілеспрямовано розробляла механізми формування загальної громадської думки, виключно угодної можновладцям.

У відкритому колективному листі Президентів України уже пори незалежності (22. 08. 1997 р.), ініційованому відомою правозахисницею-дисиденткою, багатолітньою бранкою комуністичних таборів Іриною Калинець (1940–2012), гірким докором звучали пекучі слова: «У час сталінізму

український народ лише в роки голодомору втратив понад вісім мільйонів. А за весь час соціалістично-комуністичного режиму позбавлено життя, здоров'я, права на нормальний побут майже все українське населення. Нема сім'ї, де не було б жертви кривавого режиму [...] Ми ще є! Ми – вся репресована, нищена голодомором, війнами, більшовизмом, русифікацією, ненавистю, але ще жива Україна, що продовжує стогнати під ярмом перефарбованих демагогів-хижаків [...] Чому відродження української нації не стало державною справою? [...] Чому ми пасинки у рідному домі?..» [7, с. 428–431]. Найстрашнішим злочином комуністичної системи у своєму останньому прижиттєвому інтерв'ю, посмертно опублікованому в газеті ЗІК (02.08.2012 р.), Ірина Калинець назвала те, що «вона (система. – Г. Р.) знищила душу людини» [9, с. 225].

Письменниця-патріотка в усі періоди життя (і вільного, й в'язничного) глибоко переймалась національними питаннями. І коли в незалежній Україні вже було знято офіційні заборони й злочасні статті карного кодексу (на кшталт ст. 62 «Антирадянська агітація і пропаганда»), але політика держави щодо українського буття (суспільно-громадського, культурно-мистецького, літературного тощо) залишалась фактично незмінною, Ірина Калинець знову в перших лавах захисту всього українського простору. В ініційованій нею заяві колишніх політв'язнів «Президентові України Л. Кучмі, керівникам усіх національних та демократичних партій та організацій в Україні і за її межами» (15.03.2000 р.) викладено різкий осуд стану національних справ: «... Насправді Україна є тоталітарною державою, влада в якій чужа інтересам українців і готова не менш жорстоко, ніж імперський комуністичний режим, розправитися з будь-якими реальними, не голословними виявами справедливого політичного протесту [...] Нині в Україні, як і в часи комуністичної імперії, продовжує існувати нечуваних розмірів україножерство...» [7, с. 21]. Подібного змісту й тональності заяв і відкритих звернень до владних структур у спадщині Ірини Калинець, як, власне, й усіх інших дисидентів, чимало. На жаль, вони й понині не втратили своєї злободенності.

Дуже прикро, що й дотепер вельми інертно оприлюднюються численні матеріали про злочинні діяння комуністичного режиму на теренах України. Адже, як зазначала Ірина Калинець в одній із багатьох приватних бесід з В'ячеславом Чорноволом (1987 р.), минулися лиховісні часи «дозованості» національної тематики, строгої цензури, яка у післявідлигові роки «з пожерливістю сфінкса чатувала на кожен нетрадиційну свіжу тему чи думку [...] свідомо обмежувала творчу свободу, ставила перешкоди талановитим письменникам, вченим, усім, хто хотів вивчати історію рідної землі, збільшувати її культурно-духовні багатства» [10, с. 8]. Академік М. Жулинський, аналізуючи ситуацію рубежу століть, акцентує увагу на подібні тенденції: «Національно-визвольна боротьба українського народу в ХХ столітті так і залишається в уявленні більшості населення як спорадичні виступи якихось “буржуазних націоналістів” [...] Історичні документи, різного роду архівні матеріали не систематизовані...» [3, с. 11]. Досі не опубліковано усіх стенограм (правдивих) судових процесів, які велися над правозахисниками, котрих, за

словами отця Ярослава Чухнія, саме «Боже провидіння благословило бути учасниками торжества правди» [7, с. 4].

Відтак одвічна альтернатива «miteць-влада», крім найзагальнішого сенсу, набуває в життєдіяльності інакодумців іманентно національного змісту. Об'єднуючим началом їх етики та естетики було неприйняття фальші й аморальності унітарного суспільства, фарисейства та одержавлення духовного життя людини (нації), нетерпимість до уніфікаторських тенденцій у мистецько-світоглядній царині, категоричне заперечення основних канонів панівної ідеології та монопольного методу соцреалізму. Естетична та ідеологічна позиція нонконформістів, антропоцентрична зорієнтованість постулювала «виразні політичні аспекти, оскільки була заряджена духом спротиву тоталітаризмові й пориву до незалежності» [19]. Подібна опозиційність формувалась і активно пропагувалася літературною творчістю та різноманітними жанрами текстів pop-fiction письменників-дисидентів (В. Стуса, І. Світличного, Ігоря та Ірини Калинців, Т. Мельничука, М. Руденка, С. Сапеляка, І. Сокульського, Ю. Литвина та ін.), репрезентантів «індивідуальних духовних зусиль, затаїтої надії, подвижництва і стоїцизму» [25, с. 11]. Доля призначила їм «обстоювати й берегти українську духовність, рятувати український духовний космос від руйнування та поглинання його хаосом імперської тоталітарної системи» [16, с. 59]. Магнетична сила ідей «лицарів Гулагу» в літературі притягала до цього феномену не один десяток митців, які в період політичних «заморозків» в Україні стали яскравими представниками нонконформістської літератури. Звернення до їхньої спадщини (і художньої, і документальної), її всебічне вивчення – шлях до того, щоби зробити нашу історію Правдою [21, с. 3].

Проблема заповнення численних лакун істинних реалій радянської епохи, зумовлених їх замовчуванням/фальсифікацією, значною мірою може бути вирішена шляхом системного оприлюднення та уведення до обігу (наукового насамперед) художньо-документальної спадщини інакодумців. Це, передовсім, усні заяви, виступи, протестні апеляції до різних партійно-державних установ окремих осіб, колективні відкриті листи репрезентантів інтелектуального нонконформізму періоду «застою», зокрема, його авангарду – українських письменників-дисидентів. Ці матеріали суттєво доповнюють галузі сучасної гуманітаристики (історії, культурології, літературознавства тощо), збагачують джерелознавство антропологічною проблематикою.

Демократизаційні процеси в Україні останніх десятиліть, вочевидь, стимулювали відновлення об'єктивної картини національного культурно-історичного поступу, реанімували часткове повернення втрачених імен його діячів, актуалізували наукове осмислення історичного досвіду народу поза ідеологічними міфами та радянськими догмами. Означені тенденції гуманітаристики о цій порі набувають ознак якісного переходу від інформаційного нагромадження матеріалу та ознайомлення з ним широкого загалу до пошуків нових ракурсів вивчення й усебічного проникнення в глибину й сутність історичних подій та літературно-мистецьких явищ, їх, так би мовити, «олюднення» (антропологізації). І саме особистий досвід окремого індивіда як

суб'єкта духовного поступу почасти легітимізує перманентність людського буття в його антропологічному вимірі, уможлиблює не тільки реалістичне та об'єктивне реконструювання епізодів минулого, але й репрезентацію суспільних установок свідомості, специфіки ментальності як першопричини тих чи тих історичних та літературних фактів, духовних і соціальних процесів, що відбувались і відбуваються в країні. Особливим чином оновлюється культурно-мистецький націєпростір, з якого знято численні (завперш ідеологічні) табу.

Відтак у нинішньому гуманітарному дискурсі дедалі помітніші позиції завойовують антропологічно орієнтовані дослідження цілого комплексу наук. У цьому плані на особливий статус претендує *усна історія*, здатна, за словами В. Коцура, «до суттєвого якісного оновлення гуманітарних досліджень у цілому» [14, с. 217]. Суть цього напряму гуманітаристики зводиться «до запису шляхом взяття інтерв'ю свідчень сучасників про події вітчизняної та світової минувшини, очевидцями яких вони були і, відповідно, можуть відтворити її хід, суб'єктивувати власний життєвий досвід, свої знання про добу та її репрезентантів» [22, с. 97]. Свого часу один із засновників Британського товариства усної історії Пол Томпсон, міркуючи про сенс об'єктивних уявлень щодо уроків минулого, зосереджував увагу на пріоритетності усної історії. Істотні її переваги вчений вбачав у тому, що вона «побудована навколо *людей* (*виділення наше.* – Г. Р.), наповнює життям історію як таку і розширює її масштаб» [29, с. 34]. Особливим чином придатні для реконструювання історичного дискурсу свідчення тих особистостей, чий набутий упродовж життя власний досвід, за словами О. Рарицького, є «проекцією культурно-семантичного коду свого покоління» [22, с. 97].

З-посеред таких особистостей, пасіонаріїв українського народу, помітно вирізняється потужною енергетикою слова та чину постать Ірини Калинець – письменниці-дисидентки, правозахисниці, науковця, полум'яної Українки, «символу громадянської стійкості і бійцівської мужності» (М. Маринович), Героїні світу, номінантки ордена Княгині Ольги III ступеня. Будучи надзвичайно чуттєвою та емоційною натурою, вона «явила рідкісне подвижництво і стоїцизм у відстоюванні права свого народу мати власну державу, мову й культуру, дихати своїм повітрям, будувати свою оселю, робити свій вибір» [13]. У цьому сенсі Ірина Калинець є виразницею світоглядних позицій та етики буття українського шістдесятництва, котре було для неї «водночас і її громадянською колискою, і її творчою лабораторією. Це той щасливий випадок, коли творчий дух людини стає плодом своєї епохи і водночас сам її формує» [15]. Покоління шістдесятників-нонконформістів (воно визначило дисидентську гілку руху опору в Україні) в умовах тоталітарних тенет і догм усвідомлювало себе органічною «часткою власного народу» (Є. Сверстюк), його історії, яку творило активною громадянською позицією, спротивом системі. Тому свідчення очевидців та учасників подій, у шерезі яких вирізнялась Ірина Калинець, їхні безпосередні біографії, взаємини з оточенням тощо є суттєвим доповненням до архівних документів, різного роду фактологічних джерел щодо «українського безчасся» (І. Дзюба) радянської пори

– доби «відьомських шабашів фікцій» (Л. Костенко), тотальних заборон офіційно оприлюднювати достовірні матеріали про цілеспрямовану з боку держави руйнацію національної мови, культури, історичної пам'яті українського народу, фізичного нищення його пасіонаріїв.

В означеному ракурсі світоглядні пріоритети й життєтворчість інакодумців оприявнює яскравий взірець ідеології, котра маніфестує «принцип, що зумовлює спосіб символічного впорядкування світу, його репрезентації в людській уяві» [20, с. 429]. Проте їх суб'єктивний досвід із відомих політичних причин не міг бути вчасно та вповні зафіксований, відповідно, й осмислений. На заваді були і суто життєві умови нонконформістів, більшість яких відбували великі терміни ув'язнення з подальшим поселенням у віддалених місцях позбавлення волі, а відтак і можливості працювати, боротись, видавати свої твори, публікувати виступи й висловлювати публічно власні погляди на події по «гарячих слідах». Тому й значущість матеріалів усної оповіді, особливо інтерв'ю з тими громадсько-культурними діячами «задротів'я», котрим судилось повернутись із таборів живими, неоціненна.

Велика роль тут належить літературі особистого документу («спогадова література») як важливому фактографічному джерелу, оскільки її змістом є згадувані автором події, учасником або ж безпосереднім свідком яких він був. Ідеться про інформаційний ресурс такого роду джерел, що виконують важливу охоронну щодо історичної пам'яті функцію. Невипадково після зняття ідеологічних табу в 1990-х роках помітно активізувались наукові проекти, за результатами яких українська історіографія збагатилася цінними матеріалами про рух опору в підрадянській Україні в 1960–70-ті рр. І саме застосування методологічного інструментарію усної історії у з'ясуванні широкого спектру питань, «пов'язаних передусім із травматичними подіями національної історії, дозволило скоригувати традиційні погляди на певні конкретно-історичні проблеми, доповнити вже наявні дані щодо відомих макроісторичних масових процесів чи певною мірою заповнити “білі плями”, особливо щодо недавнього радянського минулого» [1, с. 4].

У контексті мови про «партитури» (О. Рарицький) усноісторичного тексту шістдесятників-нонконформістів, який суттєво збагачує відомості про політичні протести й інакодумство в Україні, важливим видається аспект дослідження, котрий поки перебуває на стадії становлення. Маємо на увазі антропологічний дискурс, тобто оцінку історико-культурних і літературно-мистецьких подій через світогляд його учасників, їх духовні пріоритети, ціннісні орієнтації. Засадничі принципи антропологічної методології спрямовані до сфери стійких емоційних станів як передумови людської екзистенції, до всебічного вивчення діяльнісної сутності людини, здатності переводити універсум зовнішнього буття у внутрішній світ особистості на етичній основі. Йдеться про «олюднення» гуманітарної сфери буття, її «антропологізацію» як провідну тенденцію сучасного наукового знання [18]. Об'єкт вивчення в цьому разі визначає не стільки колективний субстрат, скільки індивідуальне «Я»-особистості, людина як самоцінність, аксіологічна

ідентичність. Дослідницькі «операції» антропологічного характеру обертаються довкола «людинознавчих проблем соціокультурної парадигми, які лежать у площині буття в координатах взаємодії людина/світ, людина/соціум, людина/культура, людина/людина, людина/власне – Я» [28, с. 54].

У тоталітарному суспільстві з його суцільними табу особистісне начало людини нівелювалось повністю; його абсорбувало колективне «Ми». В. Стус у статті «Очима гуманіста» писав, що тодішній (*радянський*. – Г. Р.) світ «нібито й збудовано спеціально для того, щоб знеосібнити кожен людську індивідуальність» [27, с. 204]. Тож, боротьба за людину, її свободу, вибір, індивідуальне «Я» стає осередком етичного реноме кожного з репрезентантів покоління шістдесятників-нонконформістів. Г. Касьянов у відомій праці «Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х років» (1995) акцентує увагу на його «природну самоповагу, індивідуалізм, орієнтацію на загальнолюдські цінності, неприйняття несправедливості, повагу до природних етичних норм» [12, с. 30].

Означені світоглядно-естетичні пріоритети, літературне кредо та моральні принципи сформували обриси життєдіяльності чільної репрезентантки покоління «незгодних» Ірини Калинець, її оцінку історії та сучасності, осереддя якої визначили «духовні імперативи розуму і серця: стояти, боротися за правду [...] за благовісну мудрість і красу християнської моралі» [17]. Й «усе це скристалізоване і поєднане між собою у не вигадану, а в іманентну буттєвісну гармонію стає світоглядом її “життя”» [24], маркером антропологічного дискурсу біографічного синергену письменниці. В його площині пролягають ключові аспекти нашого дослідження, джерельну основу якого визначили інтерв'ю та відкриті виступи й листи, публічні заяви Ірини Калинець та її однодумців, а також деякі інші документально-публіцистичні матеріали, почасти й літературні твори. Увага до цілісного й об'єктивного знання про саму авторку та репрезентовані нею події, факти, людські долі зумовлюють потребу актуалізації антропологічних (етико-екзистенційних) дослідницьких завдань. Адже ці матеріали визначають «координати морально-етичних, естетичних пошуків діячів руху, їхні пріоритети, вказують на ціннісні орієнтації» [22, с. 104].

Основну частину інтерв'ю Ірини Калинець різних років уміщено у двох книгах 8-го тому її восьмикнижжя, упорядкованого й виданого у 2012-2014 рр. чоловіком авторки, відомим поетом-дисидентом Ігорем Калинцем. Значну частину матеріалу першої книги склали розмови з Іриною Калинець (17. 01. 1997 р.) зnanого дослідника українського дисидентства, історика Юрія Зайцева (велике інтерв'ю, записане на магнітофонну стрічку, передане упоряднику з архіву історика, розшифроване й зафіксоване письмово Оксаною Колодрубець). По суті, цей матеріал є свого роду історією витоків дисидентства та руху опору в Україні, зокрема його галицького крила (Іван Гель, Михайло і Богдан Горині, Ярослав Менкуш, Михайло Косів, Стефанія Шабатура, Михайло Осадчий та ін.), у якому переплелись долі надзвичайно різних, але єдиних у своєму прагненні молодих романтиків національної ідеї. У відвертих

одкровеннях Ірина Калинець з особливим теплом відгукується про кожного зі своїх побратимів, детально розповідає про їхні характери, уподобання, таланти, акцентуючи особливу увагу на таких спільних рисах, як усвідомлена «жертвність у боротьбі, вміння не відмовитися, не зрадити ідею, триматися до кінця» [9, с. 186].

Ірині Калинець особливо близький Стусів «духовний імунітет» (Т. Салига) проти страху перед загрозливим фізичним небуттям («Як добре те, що смерті не боюсь я»). Подібно до цього вольового імперативу вона упевнено творить власний «варіант панорами нездоланного Танатосу» [23, с. 226]: *«І цей свічник ще заясніє знову, / коли покличе полум'ям, як словом, / в цю землю повернутися назад, / щоб освятити з рідного порогу / твій шлях до неї і на суд до Бога»* [6, с. 101].

В усній оповіді Ірини Калинець, як, власне, в усіх її текстах загалом, домінує душевний неспокій, готовність узяти на себе драматичні колізії часу. В її поетичній збірці «Дорога вигнання», як підкреслює М. Ільницький, надривно звучить те ж «дрижання душі», що і в Стусових «Палімпсестах», «той самий мотив жертвності і потрактований не як нещастя, удар долі, а навпаки, як дарунок долі, богопомазаництво, як хрест, узятий на себе свідомо і добровільно понесений кривавою, але радісною дорогою на Голгофу» [4].

Знаковим для історії української культури є свідчення Ірини Калинець про багатьох відомих митців, що їх вона повідала 21. 04. 2010 р. Василеві Овсієнку – багатолітньому в'язню, автору книги про дисидентів «Світло людей. Мемуари та публіцистика» (2018). У цьому ряду – Надія Світлична, яка у карцері перекладала сприйняті на слух цитовані авторкою діалогу вірші Тувіма та Стафа з польської мови, щоби згодом перенести їх на папір; художниця Стефанія Шабатура, котра «тримала дуже важку голодівку, поки їй дозволили малювати» (вона написала портрет Ірини, за її словами, найкращий з усіх; на жаль, його було вилучено). Багато місця в цьому інтерв'ю, як і в багатьох інших, відведено Василеві Стусу, оцінці його титанічної постаті в національній (і не тільки) історії, літературі, філософії. В іншій розмові про поета з Богданом Залізняком («Слово Просвіти», 2010 р., ч. 39) Ірина Калинець резюмувала свої міркування про його місце в історико-культурному ландшафті: *«Я не знаю рівного Стусові поета у ХХ столітті. І, мабуть, справді мало хто здає собі справу, наскільки це великий поет: його поезія – це поєднання глибокої філософської думки, містицизму, надзвичайно багатой поетичної мови й дивовижної образності»* [10, с. 235]. У виступі на вечорі В. Стуса в Театрі ПРИКВО у Львові 17. 01. 1989 р. І. Калинець підкреслила, що він підніс «українську поезію на високий загальносвітовий рівень» [11, с. 464]. В її оцінках В. Стус постає митцем, що «піднявся голосом до Шевченкової музи» й дав народові «відчуття справжньої духовності України» [7, с. 154]. У багатьох документальних матеріалах вона говорить про поета, як про високоморальну людину, вірного друга, в якого була «справжня чоловіча доброта» [9, с. 261]. На запитання кореспондента «Голосу України» про ідеал чоловічини, однозначно відповіла: «Їх два: мій чоловік поет Ігор Калинець і поет-мученик, мій

побратим Василь Стус» [10, с. 53]. В. Стус, як і всі згадувані Іриною Калинець постаті, позбавлений плакатного опису й наділений індивідуальними якостями сильної особистості із загостреним відчуттям справедливості, національної та особистої гідності, людини, котра чудово розуміла «наслідки своєї “негнуцкості” перед каральною машиною» [26, с. 8].

Зі сторінок різножанрових книг Ірини Калинець постають реальні картини злочинів більшовицького режиму, а в цьому контексті – постаті і відомих страдників (Катерина Зарицька, Ігор Калинець, Ніна Караванська, Євген Сверстюк, Іван Світличний, Василь Стус, В'ячеслав Чорновіл та ін.), і тих, чий імена в усталеному реєстрі не значаться. Проте в кожному разі в їх біографіях «світло етичного абсолюту» (І. Дзюба) не заслоняє саму людину, її індивідуальну ідентичність, унікальну неповторність. Як свідчить Михайло Осадчий (політв'язень), «з вершин сьогоднішнього дня виникає враження, що Ірина Калинець мовби працювала на історію та своє місце в ній. Але протягом довгих років особисто спілкуючись з поеткою, ми застерігаємо від подібної здогадки. Кожний крок, кожна мить, кожна життєва ситуація для Ірини Калинець “аж через вінця” сповнені беззастережної громадянської й особистої відповідальності за долю окремої людини й України загалом як найзначущішої цінності життя» [17, с. 11]. Дійовими постатями усієї її творчості є «Людина в історії та Історія в людині, яких би це сторін життя не торкалось» [24].

В інтерв'ю газеті «Християнський голос» (2012 р.) відомий правозахисник Мирослав Маринюк відгукнувся про Ірину Калинець такими словами: «Якщо серед чоловіків-політв'язнів “зеківським генералом” був В'ячеслав Чорновіл, серед жінок-політбранок таким генералом, наважуся припустити, була Ірина Калинець. Не перелічити протестів, до яких вона вдавалася за часів свого ув'язнення; численними були також і карцери, якими її карали за правдолюбство і вільнолюбство» [15]. Проте вона ніколи не вдавалась до героїзації власної біографії чи пов'язаних із нею подій, оцінюючи близьке й далеке минуле як уроки для сучасності та прийдешнього. Сказане засвідчує завершальний акцент її другої розмови з Юрієм Зайцевим (23. 06. 1998 р.): «Я думаю, що все йде, як має йти. Навіть незважаючи на всі трагедії сьогodenня. Просто треба відверто говорити і про свої помилки, і про помилки своїх близьких [...] щоби ті, хто прийде після нас, їх не повторювали» [9, с. 186].

Потреба в активізації історичного досвіду – ідейно-змістова домінанта і усних виступів Ірини Калинець, і її багатьох історичних праць («Загадки хрещення України-Руси», «Митрополит Андрей – будівничий нації», «За Вефлеємською зорею, або дорога істини», «Релігія. Церква. Інтелігенція. Держава», «Влада своя. А мислення – чуже»), і художньої творчості («Довбуш», «Юр», «Гетьманівна», цикл «Дорошенко» та ін.). У цьому контексті на перший план усього її метатексту виступає проблема державності України. В кожній людині є «святиня власна, персональна, і є святині всієї нації – це державність, заради котрої треба, якщо потрібно, й померти. Але державність України треба ще вибороти» [17, с. 9]. Лірична героїня поезії Ірини Калинець, як і вона сама,

готова на будь-які жертви заради цієї ідеї, ладна офірувати найдорожчим заради того, щоби *«прийти і вмерти / на своїй землі»* [6, с. 107].

Відомо, що важливу складову духовності кожного народу визначає його ментальність, іманентні установки колективної свідомості. Маючи індивідуальні буттєві прояви в кожному конкретному випадку, вони все ж зберігаються у світоглядній специфіці нації, в системі архетипних образів та уявлень національної культури, історичних традицій, окреслюють місце людини в часопросторовому континуумі, відтворюють її включеність у національний культурно-історичний процес. Ірина Калинець у багатьох своїх інтерв'ю порушувала широкий спектр питань ментальності українського народу. Впадає у вічі відзначена нею світоглядна толерантність українства до ментальності інших народів, їх історії та культури: *«Коли ми говоримо про націю як про державне чи про родове поняття, ми не повинні відкидати всі народи, що живуть на території держави. Нація – це ж як дуг, сповнений розмаїттям [...] І якщо замислитися над картою світу, стає зрозумілішим задум Великого Божого Різnobарв'я»* [9, с. 227]. Етнонаціональний дискурс історичної антропології у світоглядній і творчій концепції Ірини Калинець структурований передусім такими духовними імперативами, як християнська мораль і національна самобутність. З опублікованого сьогодні мемуарного матеріалу, зокрема, зі свідчень очевидців, близького оточення письменниці видно, що для неї основними пріоритетами в житті були Божий Закон та національне буття. Зі спогадів Мирослави Стасів: *«...спілкуючись з Іриною, я відчувала силу енергії добра і світла, глибоку віру в Бога і в Україну* [11, с. 309]. Означений аспект є об'єктом спеціальних ґрунтовних міждисциплінарних досліджень.

Міркуючи про місце та роль Ірини Калинець у національному поступі українського народу, відомий історик Я. Дашкевич у передмові до її праці *«Епоха гунів та її передісторія у світлі Біблійних джерел»* зазначав, що *«засудження людиноненависницької ідеології та способів їхньої реалізації, що червоною ниткою пронизує її розвідку про гунів, будує міст між історією давнини і нашою сучасністю. Аби більше було у нас подібних мостів»* [2, с. 7].

Кожна з ділянок, якій Ірина Калинець віддавала свій багатогранний талант і кипучу енергію, може заповнити ціле життя людини і принести їй заслужене визнання. Але в її постаті ця багатогранність *«не є зміною окремих зацікавлень, у ній виявилася цілісність особистості, цілеспрямованість характеру, єдність дії і вчинку, Слова й Долі. Сьогодні ця особистість постає у своїй завершеності, і виникає нагальна потреба осмислити її»* [4]. Звернення до потужної спадщини Ірини Калинець, її усебічне вивчення визначає один із магістральних шляхів реального усунення *«білих плям»* нашого минулого, реконструкції правдивої історії українського народу, його самобутньої культури, багатих літературних надбань.

Список використаної літератури:

1. Грінченко Г. Г. *Усна історія* : методичні рекомендації з організації дослідження : для студентів і аспірантів. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2007. 28 с.
2. Дашкевич Я. Р. *Стежками гунів* // Калинець І. О. Повне зібрання творів : у 8-ми т. Львів : СПОЛОМ, 2012. Т. 5. : Епоха гунів та її передісторія : у світлі Біблійних джерел. С. 3–7.
3. Жулинський М. Г. *Самозахистом йому було слово* // Сапеляк С. Є. І каміння те стало хлібами... : у 3-х т. Харків : Майдан, 2011. Т. 3 : Спогади, листування, нотатки із щоденника. С. 7–14.
4. Ільницький М. М. Цілюща сила полинової гіркоти. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=mUe3pVK8hpU><https://www.youtube.com/watch?v=mUe3pVK8hpU>. (дата звернення: 12. 08. 2020).
5. Ірина Калинець. *Літературна Україна*. 2012. 09 серпня.
6. Калинець І. О. Повне зібрання творів : у 8-ми т. Львів : СПОЛОМ, 2012. Т. 1 : Шлюб із полином : поезія. 232 с.
7. Калинець І. О. Повне зібрання творів : у 8-ми т. Львів : СПОЛОМ, 2013. Т. 7. Кн. 1 : Без заборولا : статті, заяви, виступи. 528 с.
8. Калинець І. О. Повне зібрання творів : у 8-ми т. Львів : СПОЛОМ, 2013. Т. 7. Кн. 2 : Без заборولا : статті, заяви, виступи. 530 с.
9. Калинець І. О. Повне зібрання творів : у 8-ми т. Львів : СПОЛОМ, 2013. Т. 8. Кн. 1 : Попід Золоті Ворота : документи та біографічні матеріали. 384 с.
10. Калинець І. О. Повне зібрання творів : у 8-ми т. Львів : СПОЛОМ, 2014. Т. 8. Кн. 2 : Попід Золоті Ворота : інтерв'ю 1987–2012 рр. 296 с.
11. Калинець І. О. Повне зібрання творів : у 8-ми т. Львів : СПОЛОМ, 2015. Том додатковий : Метелики над могилою : листи, спогади, неопубліковані твори у попередніх томах. 514 с.
12. Касьянов Г. В. *Незгодні : українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х років*. Київ : Либідь, 1995. 224 с.
13. Конончук Т. І. Вручено премію імені Ірини Калинець. *Літературна Україна*. 2015. 02 квітня.
14. Коцур В. П. Резолюція учасників міжнародного науково-методичного семінару «Усна історія : теорія і практика – 2009». *Наукові записки з усної історії* : збірник наукових статей. 2010. С. 217–218.
15. Маринович М. Ф. Пам'яті Ірини Калинець. URL: <https://ucu.edu.ua/news/pamyati-iryny-kalynets/> (дата звернення: 15. 04. 2020).
16. Мафтин Н. В. «Знов сниться нації легенда про ностальгійний дар євшану» : Дивосвіт поезії Ігоря Калинця. *Дивослово*. 2004. № 7. С. 59–63.
17. Осадчий М. Г. Передмова. Калинець І. О. Шлюб із полином : поезія. Львів : СПОЛОМ, 2012. Т. 1. С. 7–11.
18. Павлова О. Г. Історична антропологія. URL: http://historiography.karazin.ua/resources/curriculums/20190218194951_f0093c55 (дата звернення: 18. 04. 2020).

19. Панченко В. Є. Висота Івана Дзюби. *Літературна Україна*. 2011. 25 серпня.
20. Поліщук Я. О. Простір ідеологічного впливу. *Український історичний збірник*. Краків. 2008. Вип. 11. С. 428–443.
21. Райбедюк Г. Б. Вивчення творчості українських поетів-дисидентів : навчально-методичний посібник. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2012. 540 с.
22. Рарицький О. А. Партитури тексту і духу (Художньо-документальна проза українських шістдесятників) : монографія. Київ : Смолоскип, 2016. 488 с.
23. Салига Т. Ю. Свічник загас ... І зяясніє знову... Калинець І. О. Шлюб із полином : поезія. Львів : СПОЛОМ, 2012. Т. 1. С. 215–226.
24. Салига Т. Ю. «Щоб не назвав нас ніхто пришельцями на рідній землі...». URL: <http://incognita.day.kyiv.ua/shhob-ne-nazvav-nas-nixto-prishelczyami-na-ridnij-zemli.html> (дата звернення: 19. 04. 2020).
25. Соловей Е. С. (1997). У країні Лицарії, країні колядок. Калинець І. Слово триваюче : Поезії. Харків : Фоліо, 1997. С. 5–11.
26. Справа Василя Стуса : Збірка документів з архіву колишнього КДБ УРСР / уклад. В. Кіпіані. Харків : Віват, 2019. 688 с.
27. Стус В. С. Твори : у 6 т., 9 кн. Львів : Просвіта, 1994. Т. 4. 544 с.
28. Гарнашинська Л. Б. Літературознавча антропологія : новий методологічний проект у дзеркалі філософських аналогій.. *Слово і Час*. 2009. № 5. С. 48–61.
29. Томпсон П. Голос прошого : Устная история; пер. с англ. Москва : Весь мир, 2003. 368 с.

Анотація

Райбедюк Галина. Антропологічні виміри документалістики Ірини Калинець

У статті представлено матеріал про громадсько-політичну позицію та мистецьку ідентичність репрезентантів літературного дисидентства крізь призму різножанрової документалістики Ірини Калинець. Основну увагу зосереджено на виявленні ідейно-змістових домінант її особистих інтерв'ю, публічних виступів і заяв у різні періоди життя. Охарактеризовано проблемний спектр документалістики письменниці-дисидентки в аспекті її світоглядно-естетичних пріоритетів та етики буття.

Ключові слова: *Ірина Калинець, світоглядна позиція, нонконформізм, дисиденти, документальні джерела, ідентичність, особисте, національне, духовні імперативи.*

Summary

Raybedyuk Galina. Anthropological dimensions of Irina Kalinets' documentary

The article presents material on the socio-political position and artistic identity of the representatives of literary dissent through the prism of various genres of documentary Iryna Kalinets. The main focus is on identifying the ideological and

semantic dominants of her personal interviews, public speeches and statements in different periods of life. The problematic spectrum of the documentary of the dissident writer in the aspect of her ideological and aesthetic priorities and ethics of existence is characterized.

Key words: *Iryna Kalinets, worldview, nonconformism, dissidents, documentary sources, identity, personal, national, spiritual imperatives.*

DOI 10.31909/2663-7103.2020-(7)-11

УДК 821.161.2-1'06.09(477.43-21) Прокоф'єв

Олег Рарицький
(*м. Кам'янець-Подільський*)

ТВОРЧИСТЬ ІВАНА ПРОКОФ'ЄВА У РАКУРСАХ МІЖЛІТЕРАТУРНОЇ І ВНУТРІЛІТЕРАТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Сучасне культурне життя Причорномор'я багатоаспектне й цікаве не лише саме по собі, а й своїми зв'язками з явищами культури, зродженими в інших регіонах України та за кордоном. Особливо багатий матеріал такого плану дає сучасний літературний процес. Наслідком його є феєрично багатогранний метадискурс. На увагу, звичайно, заслуговують передовсім найзначніші творчі особистості та їх здобутки. Але й локальні, інтенсивно розвиваючись, у загальній динаміці можуть виходити із тіні, заявляючи про свою значущість.

Літературне життя Одещини в різні часи помітно підживлювалося талантами, народженими поза її межами. Прикладів багато. Лише з Поділля до Одеси прибули й робили в ній перші письменницькі кроки В. Березінський, А. Бортняк, А. Глушак, В. Грінчак, І. Дузь, А. Колісниченко, М. Стрельбицький, М. Суховецький, О. Шеренговий, Г. Щипківський, В. Яворівський та ін.

З Причорноморського краю літературні хвилі, поширюючись у різних напрямках, досягають і Поділля. Творчі контакти стимулюють результативність мистецького пошуку. Плідно співпрацюють також літературознавці Одещини та Поділля. Вектори співпраці різні – від досліджень теоретичних проблем, історії української та зарубіжної літератур – до літературного краєзнавства. Зокрема, уже тривалий час вони об'єднують у наукових пошуках викладачів кафедри історії української літератури та компаративістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка та літературознавців кафедри української мови та літератури Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Одним із активних учасників співпраці є подільський письменник і науковець, кандидат філологічних наук, доцент, лауреат Премії в галузі літературної критики імені О. Білецького Іван Прокоф'єв. Його поетична творчість – помітне явище плідної міжлітературної взаємодії, що, зокрема,